

Inleiding

In de media hoor en lees je dagelijks over het thema duurzame ontwikkeling, maar vele mensen hebben op school of elders weinig daadwerkelijke kennis over dit maatschappelijke thema opgedaan. Begrippen als klimaatverandering, circulaire economie, flexitariër, *tiny house*, maatschappelijk verantwoord ondernemen, consuminderen, energiearmoede zijn voor vele mensen nieuwe woorden met een vage betekenis. In het huidige onderwijs is er aandacht voor de verschillende duurzaamheidsthema's, maar een integrale, systematische benadering ontbreekt meestal.

Dit boek heeft als doel duurzame ontwikkeling toe te lichten, waarmee bijvoorbeeld maatschappelijke discussies vanuit een gemeenschappelijk begrip van duurzame ontwikkeling gevoerd kunnen worden. Dit boek kan gebruikt worden om de discussie te verrijken en de verbinding te maken met duurzame ontwikkeling.

Definities van duurzame ontwikkeling

Er is nog geen wetenschappelijke definitie van duurzame ontwikkeling. Hierna volgt een aantal definities, zoals ze regelmatig in de literatuur verschijnen.

De definitie van duurzame ontwikkeling (DO) uit het Verenigde Naties-rapport *Our Common Future*, dat opgesteld is onder leiding van Gro Brundtland in 1987, is de meest bekende en aangehaalde definitie:

‘Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder het vermogen van toekomstige generaties aan te tasten om in hun eigen behoeften te voorzien.’

Dit rapport was een reactie op het rapport van de Club van Rome (*Limits to Growth*) uit 1972, waarin Dennis Meadows c.s. een eerste poging deden om inzicht te geven in de relatie tussen de beschikbaarheid van grondstoffen en de groei van de wereldbevolking. Het was het eerste breed gedragen rapport dat waarschuwde over de eindigheid van de grondstoffenvoorraden.

Een andere veelgebruikte definitie is de volgende:

‘Duurzame ontwikkeling is een *doorlopend proces*, waar bij keuzes en dus bij beslissingen en handelingen rekening wordt gehouden met sociale, ecologische en economische aspecten.’

In deze definitie worden de menselijke behoeften uitgedrukt in keuzes en beslissingen, waarbij ecologische, sociale en economische aspecten een rol spelen. Men wil nog weleens spreken over de balans tussen de gevolgen voor de drie domeinen, alsof er een compenserende werking bestaat dat bijvoorbeeld een economisch positief effect als werkgelegenheid een vermindering van de lokale biodiversiteit toestaat.

Een derde definitie van duurzame ontwikkeling is afkomstig uit een interview met Arjen Wals, waarbij naast de definitie een voorwaarde wordt toegevoegd. Zijn definitie is de volgende:

‘Duurzaamheid is een permanente zoektocht naar wat, gegeven wat we nu weten en waar we nu zijn, de meest ecologisch, economisch en sociaal houdbare manier van handelen is.’

Arjen Wals doet de volgende toevoeging:

‘Deze zoektocht moet verankerd zijn in een morele overtuiging dat wij niet alleen moeten zorgen voor onszelf, maar ook voor anderen: mensen ver hier vandaan, toekomstige generaties maar ook andere soorten. Het is geen eindstation’ (Arjen Wals, citaat uit interview in NVOX, februari 2018).

Het handelen van de mens heeft uiteindelijk effecten op de samenleving en natuur. Wij handelen zodanig dat er negatieve consequenties zijn voor mensen buiten onze grenzen en voor ons nageslacht. Als we vandaag een liter aardolie gebruiken, betekent dit dat deze liter aardolie niet meer beschikbaar is voor toekomstig gebruik als grondstof voor synthetische materialen; bovendien levert dezelfde liter na verbranding een bijdrage aan de klimaatverandering. Zo beperken wij toekomstige generaties in het nastreven van hun behoeftes, tegelijkertijd vinden we dat zij de kans moeten krijgen om eveneens een goed leven te leiden.

De zorg voor een leefbare wereld na ons is de belangrijkste reden om duurzaam te handelen, wat betekent dat iedereen grote (financiële) inspanningen

zal moeten leveren. Deze inzet geldt op mondiaal niveau, bijvoorbeeld het *Akkoord van Parijs*. Samenlevingen zullen ook op nationaal niveau veranderen met als voorbeeld het streven naar een circulaire economie in 2050. En het zal ertoe leiden dat op individueel niveau veranderingen in leefstijl gevraagd worden, zoals het eten van minder vlees en meer plantaardig voedsel.

De verantwoordelijkheid nemen voor je handelen betekent allereerst dat je weet waarvoor en hoe je verantwoordelijkheid kan nemen – en dat is precies de reden voor het schrijven van dit boek. Wie weet waarover het gaat, kan verantwoordelijkheid nemen voor zijn keuzes en dus zijn handelen.

De definitie van duurzame ontwikkeling in dit boek is de volgende:

‘Het aantal mensen groeit zowel in aantal als in behoeften; om hieraan tegemoet te komen moet de economie (profit) en dus de welvaart (prosperity) groeien, wat geen problemen oplevert als dat in samenhang wordt gezien/gedaan met sociale aspecten (people) en ecologische aspecten (planet).’

Drie domeinen

Om inzicht te geven in het begrip duurzame ontwikkeling heb ik gebruikgemaakt van het triple-P-model. Dit model biedt de mogelijkheid om bij duurzaamheidsproblemen het oorzakelijk verband tussen drie domeinen duidelijk te maken:

- people: het sociale domein;
- profit: het economische domein;
- planet: het ecologische domein.

De rode draad in dit boek zijn de negatieve gevolgen van het handelen in het economische domein op zowel het ecologische domein als het sociale domein. Het ecologische domein behelst met name milieu en natuur. Nederland heeft sinds de jaren vijftig ruime ervaring met de natuur- en milieuproblematiek; dit vraagstuk is dan ook voor velen hét onderwerp van duurzame ontwikkeling. Door het klimaatakkoord van Parijs in 2015 en de ontstane stikstofcrisis in 2019 heeft dit eenzijdige beeld van duurzame ontwikkeling zich versterkt. Het sociale kernvraagstuk speelt ook in Nederland: het staat weliswaar prominent op de overheidsagenda van bijvoorbeeld de ministeries van Sociale Zaken en Volksgezondheid, maar wordt niet als duurzame ontwikkeling herkend.

Opbouw van het boek

In de eerste twee hoofdstukken licht ik het ecologische en het sociale kernvraagstuk toe. De sociale problemen die samenhangen met ons economisch handelen, krijgen minder aandacht in Nederland, omdat veel van deze problemen buiten ons gezichtsveld spelen in het buitenland en dan met name in ontwikkelingslanden. Het economisch handelen met de risico's voor natuur en milieu en voor de sociale aspecten worden in hoofdstuk 3 en 4 behandeld. Oplossingen voor de geschetste problemen in de drie domeinen zijn de inhoud van hoofdstuk 5, 6 en 7. De rol van de overheid bij de transitie naar een duurzame samenleving is het onderwerp van hoofdstuk 8; mogelijkheden voor individuele bijdragen aan de transitie worden aangereikt in hoofdstuk 9 en 10.

Gebruik van dit boek

Dit boek is bestemd voor iedereen die betrokken is bij de maatschappelijke beweging naar een leefbare en rechtvaardige wereld. Duurzame ontwikkeling is niemands opleiding geweest. Het is in het maatschappelijk kader nooit aan bod gekomen zoals we het nu bedoelen in de dagelijkse praktijk.

Het besef duurzame ontwikkeling begint in het onderwijs. Elke docent heeft de mogelijkheid in zijn bestaande onderwijsprogramma het thema duurzame ontwikkeling te integreren. Zo sluit hij aan bij de actualiteit en kan hij zijn lesstof verrijken met onderwerpen rond duurzame ontwikkeling. De praktijk laat zien dat een vak als biologie daarvoor ruimere mogelijkheden heeft dan bijvoorbeeld een taal die louter teksten gebruikt of ingaat op de cultuur van het taalgebied met betrekking tot het thema. Ik heb bewust het onderwerp beschreven zonder verwijzingen naar de vakken en lesmethodes te maken. Onderwijs dat door de docent zelf is ontwikkeld, beklijft beter voor zowel docent als leerling.

Zo kan in het openbaar bestuur dit boek de mogelijkheid bieden om duurzame ontwikkeling als aandachtspunt in het gemeentelijk/provinciaal beleid een plaats te geven. De gemeenschappelijke kennisbasis, die binnen de ambtelijke organisatie nodig is om eigen integrale projecten duurzaam uit te voeren, wordt met dit boek verder ontwikkeld. Voorbeelden zijn de gemeentelijke infrastructurele projecten, die getoetst kunnen worden op mogelijke aantasting van de ecosysteemdiensten van de projectlocatie en omgeving. De gemeentelijke afdeling inkoop kan vanuit de organisatie meer input krijgen

op het thema duurzame ontwikkeling en daarmee lokale leveranciers stimuleren om een duurzaam aanbod van producten en diensten te ontwikkelen. Wie zich verantwoordelijk willen maken voor het maatschappelijke thema duurzame ontwikkeling en die duurzaamheid in het bedrijfsbeleid een plaats willen geven, komen uit op Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. De aanpak start op strategisch niveau, waar de directie zich uitsprekt om dit onvermijdelijke aandachtsveld een plek te geven in het beleid. Juist voor het waarom van deze keuze geeft het boek de nodige argumenten. De uitvoering ligt bij de productieketen en als eerste bij de R&D-afdeling of op de ontwerp-tafel van nieuwe producten en/of vormen van dienstverlening. In dat stadium wordt duurzaamheid steeds meer leidend in het grondstoffengebruik, de samenstelling, de reparerbaarheid en het (her)gebruik van producten. Vervolgens heeft elke afdeling een eigen perspectief op duurzaamheid, zoals inkoop, productie, marketing, logistiek en facilitaire afdelingen als KAM (kwaliteit, arbeidsomstandigheden, en het milieuvriendelijk handelen), personeel en financiën. Inmiddels worden scholingstrajecten aangeboden om de theorie rond duurzame ontwikkeling in de praktijk te brengen.

Het boek is een inleiding en geeft een beeld van de thema's en de onderlinge samenhang tussen de drie domeinen: sociaal, ecologisch en economisch.